

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Σχετικά με τις πρόσφατες επεμβάσεις στην Ακρόπολη: Σκέψεις και προβληματισμοί από τη σκοπιά της πολιτιστικής διαχείρισης

Μήνα Δραγούνη¹, Στέλιος Λεκάκης¹, Αναστασία Σακελλαριάδη¹, Σμαράγδα Τουλούπα¹

¹ Εταιρεία Συμβούλων Διαχείρισης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΕΣΔΙΑΠΟΚ), esdiapok@gmail.com

Περίληψη

Το παρόν κείμενο αφορά στο πρόσφατο πρόγραμμα επεμβάσεων στην Ακρόπολη, το οποίο υλοποιείται από τον περασμένο Οκτώβριο, προκαλώντας σοβαρούς προβληματισμούς τόσο για το έργο καθαυτό και τους σκοπούς που εξυπηρετεί, όσο και για τη διαχείρισή του σε θεσμικό και επικοινωνιακό επίπεδο. Η συζήτηση γίνεται με στόχο να επισημανθούν βασικά σημεία που χρήζουν προσοχής, υπό το πρίσμα της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, με έμφαση σε σχετικές θεωρητικές αρχές και πρακτικές αλλά και στην κοινωνική προοπτική των μνημείων.

Abstract

This note examines the programme of interventions to the Acropolis of Athens, which is implemented to the site since October 2020 and has raised serious concerns not only with regards to the nature and aims of the works per se, but also in terms of their management and communication. The discussion here seeks to highlight some critical points that deserve our attention, from the perspective of heritage management, with emphasis on its theoretical principles and practices that set the social dimension of monuments on top of the agenda.

Λέξεις-κλειδιά: Ακρόπολη, διαχείριση μνημείων, πολιτιστικό τοπίο, επεμβάσεις, πολιτιστική πολιτική, διεπιστημονικότητα

Keywords: Acropolis, heritage management, cultural landscape, intervention, cultural policy, interdisciplinarity

Εισαγωγή

Τους τελευταίους μήνες παρακολουθούμε με ενδιαφέρον τις εξελίξεις σχετικά με τις εργασίες στον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης, οι οποίες εκτελούνται υπό την εποπτεία της Επιτροπής Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως (στο εξής ΕΣΜΑ). Πρόκειται για ένα πρόγραμμα επεμβάσεων που πυροδότησε εξαρχής έντονη συζήτηση σε σχέση με τον σκοπό, τη διαδικασία υλοποίησης αλλά και το αποτέλεσμα του. Κατά την περίοδο συγγραφής του παρόντος σημειώματος, το υλοποιημένο τμήμα των έργων αφορά στην εφαρμογή ενός δικτύου διαστρώσεων από σκυρόδεμα από τα Προπύλαια στον Παρθενώνα και περιμετρικά του ναού. Οι διαστρώσεις αυτές τοποθετήθηκαν επί των υφιστάμενων του 1976, ωστόσο διαφοροποιούνται μορφολογικά καθώς είναι ενιαίες, συμπαγείς, με ευθείες ακμές και εκτείνονται πέρα από τις παλιές, καλύπτοντας μεγαλύτερες επιφάνειες του χώρου μεταξύ των μνημείων, ιδιαίτερα στα ανατολικά των Προπυλαίων και βορειοανατολικά και ανατολικά του Παρθενώνα.

Σύμφωνα με την ΕΣΜΑ, το πρόγραμμα πρόκειται να ολοκληρωθεί με την επέκταση των διαστρώσεων και σε άλλα σημεία του αρχαιολογικού χώρου καθώς και με την αντικατάσταση της πορείας ανόδου στα Προπύλαια με ανακατασκευή της ρωμαϊκής της μορφής που, όπως υποστηρίζεται, θα αποκαταστήσει την αυθεντικότητα της και θα διευκολύνει την πρόσβαση στο μνημείο (ΕΣΜΑ 2021). Επιπλέον, φαίνεται ότι υπάρχει η πρόθεση να αποκατασταθούν και οι στάθμες των δαπέδων στα τεμένη της Ακρόπολης, δηλαδή των επί μέρους ιερών και κτιριακών συνόλων, οι οποίες απαιτούν επιπρόσθετες κατασκευές ή επιχώσεις, και αναλημματικούς τοίχους για τη συγκράτησή τους (Κορρές 2020).

Η απουσία αναλυτικής μελέτης για τις επεμβάσεις αυτές, οι παρατηρήσεις του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου (στο εξής ΚΑΣ) στην υποβληθείσα τεχνική έκθεση (NAMA 2020), η προβληματική πορεία αυτής εντός διοικητικού ελέγχου αλλά και η επικοινωνιακή διαχείριση του θέματος προκαλούν ποικίλα ερωτήματα σχετικά με τους στόχους, την προσέγγιση και την υλοποίηση των πρόσφατων και των μελλοντικών έργων. Παράλληλα, μέσα από τη συγκεκριμένη περίπτωση αναδύονται πολλαπλά ζητήματα που αφορούν τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα. Αυτά σχετίζονται με τη φιλοσοφία των επεμβάσεων στο πολιτιστικό τοπίο, τις διαδικασίες διαμόρφωσης και λήψης αποφάσεων για τη διαχείριση των πολιτιστικών αγαθών, αλλά και τον ρόλο που επιφυλάσσεται για τα ενδιαφερόμενα μέρη, πέραν των αρμοδίων φορέων.

Το παρόν κείμενο στοχεύει να συνεισφέρει στον ανοιχτό διάλογο γύρω από το συγκεκριμένο πρόγραμμα μέσα από μια κριτική συζήτηση, υπό το πρίσμα της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, αντλώντας περιεχόμενο από σχετικές θεωρητικές αρχές, διαδικασίες και πρακτικές (βλ. ενδεικτικά ICOMOS 1964; UNESCO 1972). Σκοπός μας δεν είναι να σχολιάσουμε τις τεχνικές προδιαγραφές των συγκεκριμένων εργασιών ως πραγματογνώμονες, αλλά να επισημάνουμε τα προβλήματα που παρατηρούμε σε σχέση με τις ευρύτερες διαδικασίες και τις ιδεολογικές αρχές που φαίνεται να τις πλαισιώνουν, κομίζοντας επιστημονικά τεκμηριωμένα επιχειρήματα που μπορούν να αποτελέσουν μέρος μιας επικοδομητικής συζήτησης.

Αντιφάσεις και ερωτήματα σχετικά με τους στόχους του έργου

Αρχικά, είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι οι τοποθετήσεις που ακολουθούν στηρίζονται: (α) στην παρακολούθηση των δημόσιων ανακοινώσεων του Υπουργείου Πολιτισμού (στο εξής ΥΠΠΟΑ) και της ΕΣΜΑ που συντονίζει και υλοποιεί το έργο, όπως αυτές αποτυπώνονται σε δημοσιεύματα του Τύπου και σε σχετικές καταθέσεις μελών που την εκπροσωπούν, (β) στην επιτόπια παρατήρηση κατά την πρόσφατη επίσκεψή μας στην Ακρόπολη στις 27 Απριλίου 2021, και (γ) στην ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και διεθνών κανονιστικών κειμένων για την προστασία και την ανάδειξη μνημείων. Ορθότερη και περισσότερο κριτική συζήτηση για το έργο θα μπορούσε να γίνει επί κάποιας αναλυτικής μελέτης, που θα προέβλεπε τον λόγο και τον σκοπό του προγράμματος των επεμβάσεων. Ωστόσο, μέχρι σήμερα δεν έχει σταθεί δυνατό να εντοπιστεί τέτοια μελέτη, πέρα από μια συνοπτική παρουσίαση το 2002 (Κορρές 2003) και τη συντομότερη τεχνική έκθεση που υποβλήθηκε προς έγκριση από το ΚΑΣ (NAMA 2020).

Επί της ουσίας λοιπόν της επέμβασης, η υλοποίηση των έργων φαίνεται να ξεκίνησε με πρόθεση την ασφαλή περιήγηση των επισκεπτών στον αρχαιολογικό χώρο. Όπως μάλιστα σημείωνε σε ανακοίνωση του το ΥΠΠΟΑ «η βελτίωση της επισκεψιμότητας των μνημείων» αποτελούσε προτεραιότητα των εργασιών, το οποίο και θα καταστούσε για πρώτη φορά την Ακρόπολη «απολύτως προσβάσιμη όχι μόνο στα ΑμεΑ, αλλά και σε πολίτες με κινητικά ή άλλα προβλήματα υγείας» (ΥΠΠΟΑ 2020).

Ωστόσο, η αιτιολογία αυτή αποδείχτηκε εκ των υστέρων ανακριβής. Μάλιστα, όπως φαίνεται από την απόφαση που εξέδωσε το ΥΠΠΟΑ στις 2 Σεπτεμβρίου 2020, το ίδιο το ΚΑΣ που ενέκρινε τη μελέτη είχε διαπιστώσει ότι «δεν εξασφαλίζεται η πρόσβαση των ΑμεΑ, λόγω των έντονων κλίσεων, σε τμήματα του προτεινόμενου δικτύου διαδρομών» και συνεπώς απαιτούνταν μέριμνα ώστε να καταστεί δυνατή η αυτόνομη κίνηση των αμαξιδίων.¹ Το γεγονός αυτό επιβεβαιώθηκε και από την τεχνική αυτοψία της Εθνικής Συνομοσπονδίας ΑμεΑ, όπου επισημάνθηκαν αναλυτικά τα αδύναμα σημεία της περιήγησης του επισκέπτη με κινητικά προβλήματα, όπως οι απότομα διαμορφωμένες κλίσεις και η διακοπή της επιστροφής για τη δημιουργία «μαρτυριών» του βράχου (ΕΣΑμεΑ 2021).

Στη συνέχεια της δημόσιας συζήτησης προβλήθηκε έτερος στόχος, αυτός της αποκατάστασης των αρχαίων σταθμών του εδάφους με βάση τις αρχαίες χαράξεις της οδού των Παναθηναίων, με σκοπό τη δυνατότητα θέασης των μνημείων, όπως κατά την Κλασική εποχή. Η αποκατάσταση των σταθμών του εδάφους όπως στην Κλασική εποχή φαίνεται να συζητιέται εντός της ΕΣΜΑ ήδη από το 1977, στην 1η Διεθνή Συνάντηση για την Αποκατάσταση των Μνημείων της Ακρόπολης (Κορρές 2003). Παρόλα αυτά, δεν είναι γνωστό εάν έχει πραγματοποιηθεί σχετική ολοκληρωμένη μελέτη. Το γεγονός ότι γίνεται ακόμα παραπομπή στην παρουσίαση του 2002, μας οδηγεί να υποθέσουμε ότι δεν έχει υπάρξει άλλη μελέτη μέχρι το 2020. Είναι δε σημαντικό να επισημάνουμε ότι στα πρακτικά του 2002 αναφέρεται ρητά πως πρόκειται για πρόταση, η οποία χρήζει τεκμηρίωσης και συζήτησης, και όχι για πρόγραμμα προς εκτέλεση (Κορρές 2003: 435).

Τέλος, ως επιπλέον στόχος του προγράμματος επεμβάσεων προέκυψε και η διευκόλυνση της κίνησης του μεγάλου αριθμού των επισκεπτών. Αν και έχει σημειωθεί αρκετές φορές ότι τα χρονικά προσδιορισμένα εισιτήρια (timed tickets) θα μπορούσαν να βοηθήσουν στον καλύτερο έλεγχο του αριθμού των επισκεπτών,² στη μέχρι τώρα έρευνα μας δεν εντοπίστηκε κάποια μελέτη διαχείρισης της κίνησης των επισκεπτών εντός του αρχαιολογικού χώρου. Αν μη τι άλλο, η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου προκαταβολικά, χωρίς αναλυτική μελέτη που να λαμβάνει υπόψη την ασφάλεια των επισκεπτών και τον αντίκτυπο στα μνημεία που βρίσκονται επί του Βράχου μπορεί να προκαλέσει βλάβες στον αρχαιολογικό χώρο αλλά και προβλήματα στην εμπειρία της επίσκεψης.

Συμπερασματικά, όπως προκύπτει μέχρι σήμερα, η σκοπιμότητα του έργου φαίνεται να είναι ιδιαίτερα ασαφής, ετερόκλητη και ανεπαρκώς τεκμηριωμένη. Εάν πρόκειται πράγματι για έργο που αποσκοπεί στη βελτίωση της προσβασιμότητας των ΑμεΑ, εγείρει ερωτήματα το γιατί πραγματοποιήθηκε -τουλάχιστον εν μέρει- χωρίς πρότερη διαβούλευση με τις ενδιαφερόμενες ομάδες των τελικών αποδεκτών αλλά και με βάση μια τεχνική έκθεση που το ίδιο το ΚΑΣ έκρινε ανεπαρκή για τον συγκεκριμένο σκοπό. Εάν πρόκειται για έργο αποκατάστασης επιφανειών συγκεκριμένης ιστορικής φάσης, τότε χρειάζεται να αποσαφηνιστεί ποιος είναι ο απώτερος στόχος μιας τόσο ασυνήθιστης επέμβασης σε έναν αρχαιολογικό χώρο-παλίμψηστο, με ποια κριτήρια και ποιες διαδικασίες τελικά ορίζονται οι πρωτεύουσες ανάγκες του μνημείου αλλά και με βάση ποιο αξιακό όραμα. Τέλος, εάν πρόκειται για επεμβάσεις που έχουν ως στόχο τη φιλοξενία μεγαλύτερου αριθμού επισκεπτών, τότε δικαίως διερωτάται κανείς για το πώς ακριβώς θα εξυπηρετήσουν την καλύτερη κίνηση και τις στάσεις των επισκεπτών εντός του χώρου, την ασφάλεια τους αλλά και την εμπειρία της επίσκεψής τους.³

Προβληματισμοί γύρω από την προσέγγιση και την υλοποίηση του έργου

Πέρα από το ζήτημα της στοχοθεσίας που παρουσιάστηκε παραπάνω, οι δημόσιες τοποθετήσεις των υπευθύνων αλλά και των υποστηρικτών και αμφισβητιών τους στοιχειοθετούν μια ευρύτερη κριτική για το πρόγραμμα και τις μέχρι τώρα εκτελεσθείσες φάσεις του. Ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα σημεία αφορά στην αναστρεψιμότητα των επεμβάσεων, η οποία παραμένει αμφίβολη παρά τις εξηγήσεις της ΕΣΜΑ.⁴ Παρότι δεν μπορούμε να σχολιάσουμε ενδελεχώς το ζήτημα από τεχνικής άποψης, ειδικά για την ασφαλή αφαίρεση των επιστρωμένων με οπλισμένο σκυρόδεμα επιφανειών από τον βράχο, πρακτικά, φαντάζει αβέβαιο το αν στο μέλλον θα καταστεί δυνατόν να χρηματοδοτηθεί η (έστω και μερική) αφαίρεσή του, ιδιαίτερα αν αναλογιστούμε ότι για την εκτέλεση των τωρινών επεμβάσεων κρίθηκε απαραίτητη η ανεύρεση ιδιωτικής χρηματοδότησης. Πάντως, ακόμη και αν δεχθούμε ότι οι διαστρώσεις είναι όντως αναστρέψιμες, καταργούνται - έστω και προσωρινά - ορισμένα από τα φυσικά και ιστορικά χαρακτηριστικά του τοπίου. Παράλληλα, η επιστημονική κοινότητα στερείται τη δυνατότητα νέας έρευνας σε συγκεκριμένα κατάλοιπα αλλά και την πρόκριση, στο μέλλον, νέων λύσεων στα υπάρχοντα προβλήματα κίνησης εντός του χώρου.

Ένα άλλο σημείο που αξίζει της προσοχής μας είναι η υπεράσπιση, από πλευράς της ΕΣΜΑ, της επιλογής του υλικού (δηλ. του σκυροδέματος) ως η πιο οικονομικά αποτελεσματική λύση με όρους «στάθμισης οφέλους και απώλειας».⁵ Ακόμη και αν δεχθούμε το πρόταγμα της οικονομικής ορθολογικότητας, πρόκειται για ένα επιχείρημα μάλλον έωλο καθώς το οικονομικά ορθολογικό *modus operandi* προϋποθέτει τη συστηματική αξιολόγηση και σύγκριση των αποτελεσμάτων (οικονομικών, κοινωνικών κ.ά.) μιας απόφασης επέμβασης έναντι άλλων εναλλακτικών λύσεων. Παρομοίως, το επιχείρημα υπέρ της επιλογής ενός σχετικά φθηνού υλικού με σκοπό την «ανακατεύθυνση» (Αδαμοπούλου 2021) πόρων σε άλλα αρχαία μνημεία μας προβληματίζει ως κριτήριο λήψης αποφάσεων από μία υπηρεσία μεμονωμένα. Κι αυτό γιατί η διαχείριση πόρων αποτελεί ζήτημα πολιτικής οικονομίας και αποκτά ουσία μόνο εντός ενός συνολικού πλαισίου πολιτιστικής πολιτικής για τα μνημεία, τη συντήρηση και την ανάδειξη τους.

Επιπρόσθετα, πολύς λόγος έχει γίνει για την αυθεντικότητα του μνημείου και την αποκατάσταση αυτής με τις παρούσες και τις σκοπούμενες επεμβάσεις, δηλαδή τις περαιτέρω διαστρώσεις και διαμορφώσεις, και την ανακατασκευή της κλίμακας των Προπυλαίων στη ρωμαϊκή της μορφή. Είναι πολύ σημαντικό να υπογραμμιστεί εδώ ότι, όπως συμβαίνει στους σημαίνοντες χώρους με διαδοχικές χρήσεις, δηλαδή στα παλίμψηστα, οι κοινότητες που χρησιμοποίησαν τον χώρο σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους, άφησαν τα κατάλοιπά τους, τα οποία επικάθησαν, οργάνωσαν διαφορετικά ή/και κατέστρεψαν τα προηγούμενα. Τα στοιχεία που επιβιώνουν συγκροτούν την αυθεντικότητα του χώρου συνολικά (ICOMOS 1994: A.13). Η επιλογή της διατήρησης και της ανάδειξης κάποιων από αυτά αποτελεί ζήτημα αναλυτικής και αξιακής προσέγγισης, το οποίο πρέπει να τεκμηριώνεται ενδελεχώς και να επικοινωνείται κατάλληλα, αν όχι να τίθεται πια σε ευρεία διαβούλευση, σύμφωνα με τα ισχύοντα κανονιστικά κείμενα (UNESCO 1972; Council of Europe 2000: A.5c; 2005: A.7). Το αποτέλεσμα των επεμβάσεων άλλωστε, μέσω των αρμόδιων ειδικών επιστημόνων και εργατών, είναι το δικό μας αποτύπωμα πάνω στα κατάλοιπα και στο πολιτιστικό τοπίο.

Πέρα όμως από τα πρακτικά ζητήματα, σε θεωρητικό επίπεδο, η ταύτιση της αυθεντικότητας με την αρχική, «έγκυρη» εικόνα του μνημείου, καταργεί άλλες ιστορικές περιόδους της συνεχούς και δυναμικής βιογραφίας του και υποβαθμίζει

τελικά την ιστορικότητα του, αξιολογώντας κάποιες φάσεις του ως «μουτζούρες πάνω σε αριστουργήματα» (Κορρές 2021). Επιπλέον, εγείρει ερωτήματα για το πώς και από ποιον αποφασίζεται τελικά ποιο ιστορικό τεκμήριο είναι «ευτελές» και ποιο «πραγματικά ιστορικό» και άρα άξιο διατήρησης αλλά και πώς συγκρίνονται μεταξύ τους τα «ιστορικά σημαντικά», έτσι ώστε να διαμορφωθούν οι όροι της επέμβασης (Κορρές 2021). Επιπλέον, «αν μόνη ορθή είναι η αρχική πρόθεση» (Κορρές 2021), τότε οδηγούμαστε σε ένα ακόμα αδιέξοδο, αφού οι προθέσεις των αρχαίων κοινοτήτων στην Ακρόπολη, συχνά μη υλοποιημένες στην τελική τους μορφή, είναι και αυτές προϊόν της υποκειμενικής ματιάς των ειδικών (ιστορικών, αρχαιολόγων, φιλολόγων, αρχιτεκτόνων κ.ά.), με τη δική του ιστορικότητα – προϊόν επιστημονικό και άρα συνεχώς ελεγχόμενο και υπό αίρεση. Τελικά, ακόμη και αν οι προθέσεις των αρχαίων ανιχνευτούν μέχρι κεραίας, η επέμβαση είναι αναπόφευκτα έργο που υλοποιείται αποκλειστικά στο σήμερα, από τους ειδικούς του τώρα.⁶

Η παραπάνω αντίληψη περί «αρχικής μορφής» δημιουργεί επιπλέον προβλήματα, καθώς φαίνεται να μεταφέρει τη φιλοσοφία της αναστήλωσης ή ακόμα και της ανακατασκευής των μνημείων στο ενδιάμεσό τους, δηλαδή στο τμήμα του τοπίου που παρεμβάλλεται, και τελικά στη διαχείριση της κίνησης των επισκεπτών, προσπαθώντας να συνενώσει δύο διαφορετικά ζητούμενα: την αποκατάσταση των αρχαίων σταθμών με την ασφαλέστερη κίνηση των επισκεπτών. Κατά συνέπεια, ο συνολικός σχεδιασμός και η διαχείριση του τοπίου περιορίζεται στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό της αποκατάστασης (ή ανακατασκευής) μιας ιστορικής μορφής με αυταπόδεικτη «αντικειμενική αξία» (Κορρές 2021) με την πεποίθηση ότι η επιστροφή στην κλασική φόρμα (χαράξεις, ύψος) θα καλύψει σύγχρονα ζητήματα θέασης, συνωστισμού, κυκλοφορίας και ασφάλειας.

Το τοπίο μπορεί να θεωρηθεί ως μνημείο, σε αυτήν όμως την περίπτωση προστατεύεται σύμφωνα με διαφορετικές αρχές και συγκροτείται νοητικά πάνω σε άλλους άξονες από αυτούς των ιστορικών κτιρίων (φυσικό περιβάλλον, κοινότητες, κοινωνικές και παραγωγικές σχέσεις κ.ά.) (Council of Europe 2000). Η ανάγνωσή του ως ακόμα ένα κτίριο το καθιστά τελικά και αυτό αντικείμενο θέασης παρά χρήσης και πρόβλημα στην οργανική συγκρότηση του χώρου προς επίσκεψη. Η Ακρόπολη με αποκατεστημένες τις «αρχικές» επιφάνειες θα ήταν τελικά ένα μνημείο-μουσειακό έκθεμα, απροσπέλαστο στον επισκέπτη, αφού σήμερα δεν επιτρέπεται η είσοδος στα αποκατεστημένα κτίρια της.

Τέλος, το ζήτημα της επικοινωνίας του έργου και της αντιμετώπισης των πολιτών, που αποτελούν και τους κεντρικούς αποδέκτες του (ΥΠΠΟΑ 2002: Α.3.1), αναδεικνύεται κομβικό. Η Ακρόπολη ως μνημείο πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί ένα πεδίο επιστημονικής δράσης αλλά και ένα μνημείο σε διαρκή αλληλεπίδραση με την κοινωνία, το οποίο συμμετέχει στην καθημερινή μας ζωή μετασχηματίζοντας τόσο τη δική του όσο και τις δικές μας ταυτότητες. Κατά συνέπεια, οι αναδραστικές σκέψεις και οι ανησυχίες για τα έργα που εκτελούνται αυτό το διάστημα, ακόμη και όταν προέρχονται από «μη ειδικούς», δεν πρέπει να απαξιώνονται με πρόσχημα το αδιαμφισβήτητο της «αυθεντίας». Η ευαισθητοποίηση και το ενδιαφέρον των πολιτών είναι ένα θετικό φαινόμενο που χρειάζεται ενθάρρυνση από τους αρμόδιους φορείς. Έργα σαν και αυτά που υλοποιούνται σήμερα στην Ακρόπολη, μπορούν να αποτελέσουν ευκαιρία για την καλλιέργεια της σχέσης των πολιτών με τα μνημεία και την εξοικείωση τους με τις επιστήμες που σχετίζονται με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία ανήκει σε όλους.

Ας μη ξεχνάμε άλλωστε ότι το ελληνικό κράτος έχει υπογράψει τη Σύμβαση της Παγκόσμιας Κληρονομιάς και έχει δεσμευτεί για τη διαχείριση των μνημείων της που είναι ενταγμένα στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς σύμφωνα με τις

οδηγίες της UNESCO. Σε αυτές καθίσταται σαφές ότι οι τοπικές και ενδιαφερόμενες κοινότητες, μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί αλλά και άλλες κοινωνικές ομάδες που σχετίζονται με τα μνημεία έχουν δικαίωμα εμπλοκής στη διαχείρισή τους (UNESCO 2019). Μάλιστα, η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί κατοχυρωμένο δικαίωμα και στο ίδιο το Σύνταγμα της χώρας (Ελληνική Δημοκρατία 2021: Αρ. 24). Δεδομένου ότι η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς πραγματοποιείται στο όνομα της κοινωνίας, απαιτείται αφενός συστηματική ενημέρωση και διαφάνεια, και αφετέρου η καλλιέργεια διαλόγου που θα επιτρέψει τη διαμόρφωση ενός κοινωνικά ενήμερου, συλλογικού οράματος για το μέλλον του μνημειακού συνόλου της Ακρόπολης. Αυτό προϋποθέτει όμως, ότι οι ιθύνοντες αναγνωρίζουν πως οι αρμοδιότητες τους εκπορεύονται από τους πολίτες, στο όνομα των οποίων ασκείται η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Αντί επιλόγου: Προς μια περισσότερο διεπιστημονική και συμμετοχική προσέγγιση

Από την παραπάνω συζήτηση και τους προβληματισμούς που εκφράστηκαν, επιχειρήσαμε να κάνουμε σαφές ότι η διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων δεν αποτελεί μόνο μια τεχνοκρατική πρόκληση με έμφαση στον υλικό φορέα των μνημείων, αλλά μια διαδικασία που εμπλέκει πολλαπλές αξίες και κοινωνικές ομάδες, με απώτερο σκοπό την προστασία και την απόδοση των μνημείων στην κοινωνία του παρόντος και του μέλλοντος.

Κατά συνέπεια, οποιαδήποτε επέμβαση πρέπει να έχει σαφείς στόχους, να στηρίζεται σε αναλυτικές μελέτες και τεκμηρίωση, να βρίσκεται σε συνάφεια με τα περιβάλλοντα μνημεία και το τοπίο, και να σέβεται την ιστορικότητα αυτών αλλά και των επεμβάσεων σε αυτά. Για αυτό, η περαιτέρω επέκταση των διαστώσεων στην Ακρόπολη είναι σημαντικό να επανεξεταστεί με αναλυτικούς όρους συντήρησης και ανάδειξης, μέσω συστηματικής πληροφόρησης, ευκαιριών συμμετοχής και ανοιχτού διαλόγου.⁷ Σύμφωνα μάλιστα με τα παραπάνω, θεωρούμε ότι η μελλοντική, εκτεταμένη επέμβαση στα Προπύλαια δεν πρέπει να υλοποιηθεί πριν από αντίστοιχη τεκμηρίωση και διαβούλευση.

Η δημόσια συζήτηση που ξεκίνησε προ μηνών με αφορμή τις παραπάνω επεμβάσεις καταδεικνύει την άμεση και επείγουσα ανάγκη για αλλαγές στη φιλοσοφία και τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε ό,τι αφορά έργα που υπερβαίνουν τη στενή έννοια της συντήρησης. Έτσι αναφορικά με τους ειδικούς, πέρα από την ΕΣΜΑ που έχει την ευθύνη των αναστηλωτικών έργων στην Ακρόπολη και την Εφορεία Αρχαιοτήτων της Πόλης των Αθηνών που οργανώνει τη συνολική διαχείριση του αρχαιολογικού χώρου, έργα τέτοιας σημασίας και πολυπλοκότητας απαιτούν τη συνεργασία επιστημόνων της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ταυτόχρονα όμως, η διαχείριση των μνημείων δεν αφορά μόνο κάποιες ομάδες ειδικών με εξειδικευμένη γνώση, αλλά την ευρύτερη κοινωνία η οποία δεν είναι απλώς αποδέκτης των σοφών πράξεων των πρώτων, αλλά μέτοχος με δικαίωμα στην πληροφόρηση, τη συμμετοχή και την έκφραση γνώμης. Η αναγκαιότητα αλλαγής παραδείγματος στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα είναι πλέον προφανής, επείγουσα αλλά και παρούσα στα θεσμικά κείμενα που έχει υπογράψει και κυρώσει η χώρα μας από τη δεκαετία του 1980 και εξής.⁸

Σε ό,τι αφορά την επικοινωνιακή διαχείριση των αρχαιολογικών έργων, η πρόσφατη εμπειρία αποδεικνύει για μια ακόμη φορά την αναγκαιότητα ενός μηχανισμού που θα διευκολύνει τη συνεπή ενημέρωση των πολιτών και τον διαρκή διάλογο με τις κοινότητες των επιστημόνων, αποτρέποντας φαινόμενα πόλωσης και στοχοποίησης προσώπων. Άλλωστε σκοπός του διεπιστημονικού και κοινωνικού διαλόγου είναι η γόνιμη διερεύνηση εναλλακτικών επιλογών προς όφελος της

πολιτιστικής κληρονομιάς. Παράλληλα, η ενθάρρυνση της συμμετοχής των πολιτών μπορεί να συμβάλλει στον δυναμικό, συλλογικό σχηματισμό του οράματος και του σχεδιασμού διαχείρισης της Ακρόπολης και όλων των μνημείων της χώρας. Το αποτέλεσμα υπηρετεί τον χαρακτήρα των μνημείων ως δημόσιων αγαθών και δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για μια πιο ουσιαστική σχέση με το παρελθόν, που θα απομακρύνεται από τη θεώρησή του με όρους «αποστασιοποιημένου δέους» (Μαλλούχου-Tufano 2016: 267).

Σημειώσεις

- 1 Βλ. την απόφαση με θέμα: «Έγκριση μελέτης διαμόρφωσης διαδρομών στον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης για άτομα με δυσκολία στην κίνηση». ΑΔΑ: ΩΔ9Ω4653Π4-003
- 2 Βλ. για παράδειγμα, την επιστολή του Τ. Τανούλα στις 2 Νοεμβρίου του 2020.
- 3 Είναι σημαντικό να επισημάνουμε εδώ ότι η διαχείριση των επισκεπτών και του αρχαιολογικού χώρου αποτελεί αρμοδιότητα της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ακροπόλεως και όχι της ΕΣΜΑ, η οποία είναι αρμόδια για επεμβάσεις επί των αρχιτεκτονικών μνημείων που βρίσκονται στον αρχαιολογικό χώρο.
- 4 Βλ. το κείμενο που δημοσιεύτηκε από το ΥΠΠΟΑ στις 1.11.2020 στον Τύπο με τίτλο: Ακρόπολη: Όλες οι απαντήσεις για τις διαδρομές ΑμεΑ με τοιμέντο.
- 5 Από δηλώσεις του προέδρου της ΕΣΜΑ που δημοσιεύτηκαν στον Τύπο από το ΥΠΠΟΑ την 1η Νοεμβρίου 2020.
- 6 Ενδιαφέρον σχετικό στοιχείο που επικυρώνει τα παραπάνω είναι ότι ενώ στην περιοχή ανατολικά των Προπυλαίων εντοπίστηκε ακριβώς το αρχικό ίχνος της Παναθηναϊκής οδού, αποφασίστηκε τελικά να αποκατασταθεί (ή μήπως να ανακατασκευαστεί;) σε αρκετά μικρότερο πλάτος για να παραμείνει ορατό το ίχνος της αρχαίας οδού (βλ. Αδαμοπούλου 2021)
- 7 Αφορμή θα μπορούσε να είναι το επικείμενο Διεθνές Συνέδριο της ΕΣΜΑ.
- 8 1981: Σύμβαση διά την προστασίαν της Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής κληρονομιάς (1972, Παρίσι)(ν.1126/1981), Σύμβαση για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς (1969, Λονδίνο) (ν.1127/1981), 1992: Σύμβαση για την προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ευρώπης (1985 Γρανάδα) (ν.2039/1992), 2005: Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς (αναθεωρημένη Σύμβαση Βαλέττας 1992) (ν.3378/2005), 2005: Σύμβαση του Ααρχους (1998) (ν.3422/2005), 2006: Σύμβαση για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά (2003)(ν.3521/2006), 2010: Ευρωπαϊκή Σύμβαση του τοπίου (2000) (ν.3827/2010).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αδαμοπούλου, Μ. 2021.** Συνέντευξη με τον Μανόλη Κορρέ. Τα Νέα. 29 Απριλίου – 2 Μαΐου, 58-59.
- Ελληνική Δημοκρατία 2021.** Σύνταγμα της Ελλάδας. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-24/>
- ΕΣΑμεΑ 2021.** Προτάσεις της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (ΕΣΑμεΑ) για τη βελτίωση της προσβασιμότητας του ιερού Βράχου της Ακρόπολης στα άτομα με αναπηρία και μειωμένη κινητικότητα - Συμπεράσματα επιτόπιας αυτοψίας. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 21. Διαθέσιμο στο <https://www.esamea.gr/our-actions/yppot/5228-protaseis-tis-ethnikis-synomospondias-atomon-me-anapiria-esamea-gia-ti-beltiosi-tis-prosbasimotitas-toy-ieroy-braxoy-tis-akropolis-sta-atoma-me-anapiria-kai-meiomeni-kinitikotita-symperasmata-epitopias-aytopsiyas>
- ΕΣΜΑ 2021.** Τα έργα στην Ακρόπολη. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2021. Διαθέσιμο στο <https://www.themata-archaiologias.gr/τα-εργα-στην-ακροπολη-ανακοινωνση-της-ε/>
- Κορρές, Μ. 2003.** Το έδαφος της Ακροπόλεως, παρούσα μορφή και προτάσεις για την αποκατάστασή του, Πρακτ. 5ης Διεθν. Συνάντ. για την Αποκατάσταση των Μνημείων της Ακροπόλεως, Αθήνα 4-6 Οκτ. 2002, 413-424.
- Κορρές, Μ. 2020.** Ακρόπολη: Η τελική επίστρωση θα ομοιάζει την αρχαία. Τα Νέα Σαββατοκύριακο, 7-8 Νοεμβρίου 2020.

- Κορρές, Μ. 2021.** Ο Μανόλης Κορρές στα podcasts της LIFO. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2021. Διαθέσιμο στο <https://www.lifo.gr/podcasts/istoria-mias-polis/o-manolis-korres-sta-podcasts-tis-lifo>
- NAMA 2020.** Μελέτη διαμόρφωσης διαδρομών στον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης για άτομα με δυσκολία στην κίνηση. Αθήνα: NAMA Σύμβουλοι Μηχανικοί και Μελετητές ΑΕ.
- Μαλλούχου – Tufano, Φ. 2016.** Προστασία και διαχείριση μνημείων: Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις. Αθήνα: ΣΕΑΒ.
- ΥΠΠΟΑ 2002.** Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς (Ν.3028/2002, ΦΕΚ Α-153/28-6-2002).
- ΥΠΠΟΑ 2020.** Τα πραγματικά δεδομένα για τις διαδρομές ΑμεΑ στον Ιερό Βράχο της Ακρόπολης. Ανακοίνωση του Υπουργείου που δημοσιεύτηκε στον Τύπο την 1η Νοεμβρίου 2020. Ανακτήθηκε 24 Ιουνίου 2021. Διαθέσιμο στο <https://m.naftemporiki.gr/story/1653023/yppoa-ta-pragmatika-dedomena-gia-tis-diadromes-amea-ston-iero-braxo-tis-akropolis>
- Council of Europe 2000.** European Landscape Convention. European Treaty Series - No. 176. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2021. Διαθέσιμο στο: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680080621_A.5c
- Council of Europe 2005.** Convention on the Value of Cultural Heritage for Society. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680083746>
- ICOMOS 1964.** *International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter)*. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2021. Διαθέσιμο στο: https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf
- ICOMOS 1994.** *The Nara Document of Authenticity*. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf>
- UNESCO 1972.** Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2021. Διαθέσιμο στο: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>
- UNESCO 2019.** Operational Guidelines for the implementation of the World Heritage Convention. Paris: World Heritage Centre. Ανακτήθηκε 30 Μαΐου 2021. Διαθέσιμο στο: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>

How to cite this article: Δραγούνη, Μ, Λεκάκης, Στ, Σακελλαριάδη, Α & Τουλούπα, Σ 2021 Σχετικά με τις πρόσφατες επεμβάσεις στην Ακρόπολη: Σκέψεις και προβληματισμοί από την σκοπιά της πολιτιστικής διαχείρισης. Κριτικές Μελέτες για την Πολιτιστική Κληρονομιά, 1(1): 1, 1–8. DOI: <https://doi.org/10.26220/cs.ch.3617>

Copyright: © 2021 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 Unported License (CC-BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited. See <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.